

*О. В. Повстин, канд. екон. наук, М. Я. Купчак
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)*

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Розглянуто зміст неперервної освіти як чинник модернізації сучасної освіти та її вплив на формування особистості (індивіда, професіонала). Проаналізовано нормативно-правове забезпечення неперервної освіти в Україні в умовах трансформації суспільства та на тлі глобалізаційних викликів. Обґрунтовано необхідність державного регулювання в цій царині. Також співставлено законодавство країн Європейського Союзу та законодавство України щодо особливостей проведення державної політики у галузі неперервної освіти. Визначено пріоритети України у співпраці з ЄС в освітній галузі.

Ключові слова: неперервна освіта, неперервне навчання, професійна освіта, креативний професіоналізм, освіта протягом життя, освіта дорослих, професійні компетентності особистості.

О. В. Повстин, М. Я. Купчак

НОРМАТИВНО-ПРАВОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ НЕПРЕРЫВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Рассмотрено содержание непрерывного образования как фактора модернизации современного образования и его влияние на формирование личности (индивида, профессионала). Проанализировано нормативно-правовое обеспечение непрерывного образования в Украине в условиях трансформации общества и на фоне глобализационных вызовов. Обоснована необходимость государственного регулирования в данной области. Также сопоставлены законодательство стран Европейского Союза и законодательство Украины относительно особенностей проведения государственной политики в области непрерывного образования. Определены приоритеты Украины в сотрудничестве с ЕС в сфере образования.

Ключевые слова: непрерывное образование, непрерывное обучение, профессиональное образование, креативный профессионализм, образование в течение жизни, образование взрослых, профессиональные компетентности личности.

О. Povstyn, M. Kupchak

REGULATORY FRAMEWORK LIFELONG LEARNING UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

The content of lifelong learning as a factor of modernization of modern education and its influence on the formation of the person (individual, professional). Analyzed regulatory support continuing education in Ukraine in terms of transformation of society and against the background of globalization challenges. The necessity of government regulation in this area. Also the legislation is compared in the European Union and Ukraine legislation on peculiarities of state policy in the field of lifelong learning. Priorities of Ukraine in cooperation with the EU in education.

Key words: continuous education, lifelong learning, vocational education, creative professional, lifelong learning, adult education, professional competence of the individual.

Вступ. Важко переоцінити вплив якісної, ефективної, структурованої та конкуренто-спроможної системи освіти на соціально-економічний розвиток країни та кожну людину зокрема. Загально визнано, що одним із найбільш ефективних соціальних інститутів є освітній, завдяки якому відтворюються і поширюються набуті суспільні знання і досвід, формуються вміння та компетенції нових поколінь, необхідні для відповіді на політичні, економічні, соціальні та культурні виклики, що стоять перед людством.

Освіта – це сукупність, комплексність знань, здобутих за період навчання, підвищення рівня знань, процес їх засвоєння. Освічений – той, який має освіту та засвоїв усебічні знання [13].

Кожний наступний період суспільного розвитку вимагає відповідної філософії освітньої діяльності, що передбачає застосування нових педагогічних концепцій, моделей і технологій навчання. Рушійною силою неперервної освіти, яка б відповідала сучасним освітнім потребам, є постійний запит у всіх сферах життєдіяльності на зрілу, сформовану освічену особистість. За таких умов, коли зростаючі індивідуальні освітні запити вже складно задовольняти за допомогою традиційних освітніх методів і форм, назріла необхідність у розробленні теоретично обґрунтованих і дієвих концептуальних підходів до організації неформальної системи неперервної освіти в Україні.

Дослідники знаходять згадки про неперервну освіту ще в працях Аристотеля, Сократа, Платона, Конфуція, Сенеки, джерелом якої є релігійно-філософські уявлення і вчення про постійне духовне зростання людини. Так, Платон у IV столітті до н.е., у праці про виховання майбутніх філософів правителів ідеального полісу, вимагав розширення вікових кордонів освіти до 45 років. Він стверджував, що «тривале навчання «довгою дорогою» веде до мудрості».

Аналізуючи компоненти неперервної освіти, слід виокремити один із пріоритетних напрямів сучасного освітнього простору – професійну освіту, яка є багатовимірною і такою, що швидко змінюється. В енциклопедії освіти неперервна професійна освіта визначається, як постійний творчий розвиток і вдосконалення кожної людини протягом усього життя шляхом взаємодії між знаннями, що здобуті на початкових етапах освіти, і знаннями, здобутими на подальших етапах, а також взаємодія між теоретичними та практичними знаннями, що підтверджуються компетентністю в подальшому їх практичному використанні. Вона охоплює базову професійну і подальшу освіту, передбачає послідовне поєднання навчальної і професійної діяльності в освітніх закладах, професійне самовдосконалення на різних життєвих етапах [4].

Креативний професіоналізм – це здатність людини творчо працювати, породжувати ідеї, що виходять за межі стандартів і традиційних схем мислення, оперативно і нестандартно вирішувати проблемні ситуації. Поєднання освіченості та креативного професіоналізму особистості сприяють розвитку кожної людини, розширенню її професійної та соціальної компетентності та підвищенню рівня загальної культури. В сучасних умовах освітні інституції змушені концентруватися на особистісних потребах людини, її ціннісних вимірах, наданні можливості кожному досягти бажаних результатів на основі розвитку власних якостей завдяки власним зусиллям.

Оновлення змісту освіти та організації навчально-виховного процесу відповідно до європейських цінностей, ринкових економічних умов, здобутків науково-технічного прогресу, створення умов для розвитку особистості і творчої самореалізації кожного громадянина – завдання, які є пріоритетом державної політики в галузі освіти.

Постановка проблеми. Демократичне спрямування навчання дає людині можливість підготуватися до життя у швидкозмінних соціокультурних умовах та професійній діяльності. Звідси — значна увага до загального розвитку особистості, її комунікативних здібностей, прагнення до навчання упродовж життя, самоосвіти та неперервної освіти. Освіта людини не може обмежуватись періодом навчання у загальноосвітніх та вищих навчальних закладах. В умовах сьогодення назріла гостра потреба в постійному підвищенні рівня теоретичних знань та здобуття нових професійних компетенцій, що в свою чергу спричинило появу такого цікавого феномену в суспільному житті, як неперервна освіта. Цей процес знаходиться у стадії становлення в нашій країні і супроводжується пошуком нових форм і методів навчання, що сприятимуть формуванню різновекторного світогляду особистості, професійному вдосконаленню та більш глибокому розумінню процесів, що відбуваються у суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми неперервної освіти присвячені праці вітчизняних вчених: І. Зязюна, В. Кременя, Л. Пуховської, В. Радкевич, Л. Хомич та ін. Академік Н. Ничкало, розглядає неперервну освіту як філософсько-педагогічну концепцію, відповідно до якої освіта трактується як процес, що охоплює все життя людини, важливий аспект освітньої практики на різних ступенях системи освіти, що репрезентує її як постійне цілеспрямоване освоєння людиною соціокультурного досвіду різних поколінь [11].

Концепція про неперервну освіту домінує у всіх педагогічних системах світу, тому що сьогодні людина повинна постійно змінювати напрями, профілі спеціалізації, шукати нові робочі місця, на яких вона змогла б реалізувати свій потенціал, досягти життєвого успіху. Рівень освіти суттєво впливає на освіченість людини, проте базові знання, які вона отримує у вищому навчальному закладі, актуальні лише протягом 10-15 років. Коли людина не продовжує навчатись, не підвищує свій професійний рівень, якість її життя знижується [5].

Мета статті – розглянути систему неперервної освіти в Україні через призму національного законодавства, а також галузевих нормативно-правових актів країн Європейського Союзу. Проаналізувати особливості проведення та дослідити проблемні аспекти державної політики у галузі неперервної освіти.

Шляхи вирішення проблеми. В умовах сьогодення освіта постає перед необхідністю віднайти раціональні схеми співвідношення між величезним розвитком знань, високими темпами технологічного розвитку та здатністю людей їх творчо засвоїти [9]. Головним завданням сучасного суспільства є забезпечення всезагального доступу до різних форм неперервної освіти з метою здобуття й оновлення ключових і професійних компетентностей особистості [6].

Процес неперервної освіти включає усі види навчання та виховання, які супроводжують кожну людину впродовж усього її життя. У світовій педагогіці поряд із поняттям «неперервна освіта» широко використовується терміни: «триваюча освіта», «довічне навчання», «довічна освіта», «освіта дорослих», «відновлювана освіта» «перманентна освіта» та ін.

У своїй праці «Міжнародна інформація» Кудрявцева С.П. і Колос В.В. виокремлюють поняття: «неперервна освіта» та «неперервне навчання». Вони стверджують, що неперервна освіта - це комплекс державних, приватних і суспільних освітніх установ, що забезпечують організаційну і змістовну єдність і подальший взаємозв'язок усіх ланок освіти, задовольняючи прагнення людини до самоосвіти і розвитку протягом всього життя, а неперервне навчання – це навчання, яке триває впродовж всього життя індивіда, і яке зумовлене інтенсивним оновленням знань і вмінь, необхідних для успішної й ефективної професійної діяльності і, відповідно, швидкою зміною соціальних і економічних умов, що висувають нові вимоги до рівня професійної підготовки фахівців [8].

Незважаючи на велику кількість понять, трактувань, вони об'єднують одну проблематику і ставлять перед суспільством важливе завдання – створення сприятливих умов для розвитку неперервної освіти. На думку відомого професора школи управління ім. Кеннеді Гарвардського університету Йозефа С. Нейя, головними завданнями освіти є:

- 1) формування у людини здатності перетворювати отримувану інформацію на знання;
- 2) створення бази для того, щоб людина вміла відділяти головне від неістотного;
- 3) спонукання допитливості, цікавості до нового, отримання задоволення від процесу навчання [3].

Неперервна освіта є необмежена в часі – щодо термінів навчання, у просторі – щодо місця, а також у методах навчання. Вона об'єднує всю діяльність та ресурси в галузі освіти та спрямована на досягнення гармонійного розвитку потенційних здатностей людської особистості [14]. Таке трактування суттєво розширює зміст дефініції «неперервна освіта», акцентується увага на цілісному безперервному розвитку особистості (а не лише на професійній освіті та навчанні) і на цій основі – розвитку суспільства.

Досліджуючи концептуальні положення неперервної професійної освіти, Н. Ничкало доводить, що на міжнародному рівні Концепція неперервної освіти вперше розглядалася ще у 1965 р. на конференції ЮНЕСКО, а у 1975 р. на Генеральній конференції Міжнародної організації праці було ухвалено Конвенцію про професійну орієнтацію та професійну підготов-

ку в галузі розвитку людських ресурсів і рекомендації щодо професійної орієнтації і професійної підготовки в галузі людських ресурсів [12]. Згодом основні напрями політики у системі неперервної освіти країни Європейського Союзу (далі – ЄС) обґрунтували у Резолюції ЄС із питання про безперервну професійну освіту від 5 липня 1989 року, Європейській стратегії зайнятості, яка була прийнята в листопаді 1997 року в Люксембурзі.

Поворотним моментом у визначенні політики ЄС став Європейський саміт, який пройшов в Лісабоні у березні 2000 року. Його висновки підтверджують, що Європа вже вступила в «епоху знань» з усіма її наслідками: економічними, соціальними та культурними. Висновки саміту підтверджують, що успішний перехід до економіки має супроводжувати процес неперервної освіти – навчання впродовж життя, як всебічна навчальна діяльність, що виконується на постійній основі з метою поліпшення знань, навичок і професійної компетентності. На думку професора Колота А. М., ні фінансовий, ні матеріальний капітал не відіграють нині провідної ролі, натомість цю роль відіграє саме людський капітал, який є основою формування економіки знань. Неупереджений аналіз свідчить, що людський капітал є найбільш продуктивним і здатен забезпечувати сучасні конкурентні переваги. Цей капітал значною мірою формується саме у сфері освіти, що зумовлює як підвищення її ролі та значення, так і вимагає від освітньої діяльності змін та модернізації відповідно до вимог сьогодення» [7].

Головна ідея такого підходу полягає в тому, що неперервна освіта перестає бути лише одним з аспектів освіти, вона стає основним принципом освітньої системи та участі в ній людини протягом усього безперервного процесу її навчальної діяльності. Соціально-економічні зміни визначають головні цілі неперервної освіти: активну громадянську позицію і конкурентоспроможність на ринку праці. В основу розвитку неперервної освіти країн ЄС покладено такі пріоритети [10]:

1. Нові базові знання і навички для всіх. Мета – гарантування загального неперервного доступу до освіти, що забезпечують отримання таких навичок, як комп'ютерна грамотність, іноземні мови, технологічна культура, підприємництво і соціальні навички.

2. Збільшення інвестицій у розвиток людських ресурсів. Мета – підняти пріоритет найважливішого надбання Європи – її людей. Так, за допомогою спеціальних банківських рахунків на навчання, що фінансуються не лише особистими заощадженнями, але і державними і суспільними фондами, можна створити необхідні умови та підвищити мотивацію до навчання. Проблему можуть вирішити і спеціальні навчальні відпустки або субсидії, що надаються фірмами своїм працівникам, особливо тим, хто має понад 35 років, і особам низькооплачуваних категорій.

3. Інноваційні методики викладання і навчання. Мета – розробити нові методології навчання для системи неперервної освіти – тривалістю в життя. Освітні системи мають гнучко адаптуватися до сучасних умов, необхідно не тільки підвищити кваліфікацію працівників сфери освіти, а й залучити тих, хто ефективно вирішує подібні питання в громадських організаціях або в професійному середовищі. Професія вчителя, в цілому, змінює свій початковий зміст. Вчителі стають дедалі більше консультантами, наставниками і посередниками, їхнє завдання – допомогти учневі самому сформулювати свою освіту і усвідомити свою особисту відповідальність за це. А відповідно, методи навчання – як у формальній, так і в неформальній системі освіти – повинні змінюватися в бік пріоритету особистої мотивації, критичного мислення та вміння вчитися.

4. Нова система оцінки здобутої освіти. Мета – розробити високоякісну систему "Акредитації попередньої і неформальної освіти" (Accreditation of Prior and Experiential Learning - APEL), яка б відображала усі знання, вміння, навички і весь отриманий досвід людини та була б загально визнана в європейському контексті. Така система могла б повністю розкрити весь потенціал людини.

5. Розвиток наставництва і консультування. Мета – створення постійної консультативної служби, яка могла б дати рекомендації в сфері освітнього, професійного і особистого розвитку. Вона має орієнтуватися на інтереси і потреби активного користувача. Сама ця служба повинна активно підтримувати у клієнтів мотивацію до навчання, допомагаючи знайти свій шлях у великому спектрі освітніх послуг і запобігаючи можливим невдачам.

6. Наближення освіти до місця проживання. Мета – наблизити освітні можливості до місця проживання за допомогою мережі навчальних і консультаційних пунктів, а також використовуючи інформаційні технології.

Освіта дорослих в Україні регламентується Конституцією України, законами України: «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про наукову і науково-технічну діяльність». Пріоритетними напрямками державної політики в Україні щодо сприяння сталому розвитку суспільства є підготовка конкурентоспроможного людського капіталу та створення умов для освіти протягом життя. Формування і реалізація такої політики забезпечуються шляхом гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави, збереження і розвитку системи освіти та підвищення її якості, розширення можливостей для здобуття освіти протягом життя [1].

З метою забезпечення доступності якісної, конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог інноваційного сталого розвитку суспільства, економіки, а також – особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами на основі навчання протягом життя, розроблено Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. Стратегічними напрямками державної політики у сфері освіти мають стати: реформування системи освіти, в основу якої покладатиметься принцип пріоритетності людини; оновлення згідно з вимогами часу нормативної бази системи освіти; модернізація структури, змісту та організації освіти на засадах компетентнісного підходу; забезпечення доступності та безперервності освіти протягом усього життя тощо.

Реалізація неперервної освіти вимагає внесення змін і доповнень до законодавчих актів, формування потреби у знаннях протягом усього життя, створення можливостей для кар'єрного росту, забезпечення послідовності навчання, збільшення кількості установ для виробничого навчання, вдосконалення його організації, модернізації системи перепідготовки працівників та підвищення їх кваліфікації.

Висновки. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого демократичного розвитку суспільства, інтегрування національної системи освіти в європейський і світовий освітній простір [2]. Сьогодення висуває нові вимоги до особистості і формує мету сучасної неперервної професійної освіти. Це не лише фахова підготовка кадрового складу окремої галузевої діяльності, але й розвиток особистості, розширення професійної й соціальної компетентності та підвищення загального рівня культури.

Використання досвіду освітньої політики ЄС в галузі неперервної освіти ставить перед Україною вимогу – використання державних важелів впливу на основні тенденції розвитку неперервної освіти як однієї з важливих її складових. Створення конкурентоспроможної системи неперервної освіти потребує істотного вдосконалення нормативно-правової бази, яка б імплементувала обґрунтовані пріоритети освіти ЄС.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII. Голос України від 06.08.2014 № 148.
2. Указ Президента України від 25.06.2013 № 344/2013 «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року» // Урядовий кур'єр від 04.07.2013 № 117, / № 155 від 29.08.2013 .
3. Бабич М. С. Безперервна освіта (освіта впродовж життя) – умова підвищення національної конкурентоспроможності. / М. С. Бабич. – Вісник Хмельницького національного університету 2015, № 5, Т. 1 С.52.
4. Задорожна Н. Т. Енциклопедія освіти / Н. Т. Задорожна, Т. В. Кузнецова. – Медіа-освіта. – Акад. пед. наук України / Гол.ред. В. Г.Кремень К.: Юрінком Інтер,2008. – 1040 с.
5. Знятдинова Ф.П. Социальные проблемы образования / Ф.П. Знятдинова. – М., 1999.

6. Зязюн І.А. Неперервна освіта як основа соціального поступу / І.А. Зязюн. – Неперервна професійна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : Вид. центр НТУ “ХПІ”, 2001. – Ч. 1. – С. 15–23.
7. Колот А.М. Вища освіта як чинник формування людського капіталу: сучасний стан, тенденції розвитку / А.М. Колот. – Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – Івано-Франківськ: Плай.-2007.-Вип. 4 – С.12-16.].
8. Кудрявцева С.П. Міжнародна інформація / С.П. Кудрявцева, В.В. Колос. – Навчальний посібник – К.: Видавничий Дім «Слово», 2005. – 400с.
9. Кремень В. Філософія освіти ХХІ століття / В. Кремень. – Вища школа. – 2002. – № 6. – С. 10–15.
10. Меморандум неперервного образования Европейского Союза: міжнародний документ 2000 року [електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.znanie.org/doks/memorandum.htm/>.
11. Ничкало Н. Г. Проблеми розвитку безперервної професійної освіти в Україні / Н.Г. Ничкало. – Професійна освіта: педагогіка і психологія // Українсько-польський, польсько-український щорічник. За ред. Т. Левовицького, І. Зязюна, І. Вільш, Н. Ничкало. – Ченстохова: Вищапедагогічна школа в Ченстохові, 1999. – Ч. I. – С. 163-174.
12. Ничкало Н. Г. Неперервна професійна освіта – тенденція світова / Н. Г. Ничкало. – Розвиток педагогічної і психологічної наук в Україні 1992-2002. Збірник наукових праць до 10-річчя АПН України / Академія педагогічних наук України. – Частина 2 – Харків: “ОВС”, 2002. – С. 148-161., 156-159.
13. Сучасний тлумачний словник української мови: 100000 слів / За заг. ред. д-ра філол. наук, проф. В.В. Дубічинського. – Х.: ВД «ШКОЛА», 2009 – 1008 с.
14. UNESCO. Records of the General Conference. Nineteenth Session, Nairobi, 26 October to 30 November 1976. – Paris : UNESCO, 1977. – 180 p.

References:

1. Law of Ukraine "On education" from 01.07.2014 number 1556-VII. Voice of Ukraine of 06.08.2014 number 148.
2. Decree of the President of Ukraine of 25.06.2013 № 344/2013 «On the National Strategy for Development of Education in Ukraine for the period till 2021" // Governmental Courier of 04.07.2013 number 117, / № 155 from 29.08.2013.
3. M. Babich Continuing education (Lifelong Education) – a condition of increasing national competitiveness. / M. Babich. – Herald of Khmelnytsky National University in 2015, number 5, T. 1 S.52.
4. N. Zadorozhna Encyclopedia education / N. Zadorozhna, T. Kuznetsova. – Media Education. – Acad. ped. Science Ukraine / Hol. red. V. K. : H. Kremen Inter Yurinkom, 2008. – 1040 s.
5. F. Znyatdynova Social Issues Education / FP Ziyatdinova. – M., 1999.6.
6. I. Zyazyun Continuous education as a basis for social progress / I. Zyazyun. – Non-discontinuous professional education: Theory and Practice: Coll. Science. works. – K., ed. Center of NTU "HPI", 2001. – Part 1. – P. 15-23.
7. A. Kolot Higher education as a factor in the formation of human capital: current status, trends / A. Kolot. – Bulletin Prikarpatyky University. Economy. – Ivano-Frankivsk: Play. – 2007. – Vol. 4 – S.12-16.].
8. S. Kudryavtseva International information / S. Kudryavtseva, V. Kolos. Inventory – The tutorial – K. : Publishing House "Word", 2005. – 400p.
9. V. Kremen Philosophy of Education XXI century / Vasyl Kremen. – High school. – 2002. – № 6. – P. 10-15.

10. Memorandum continuously Evropeyskoho Education Union: International Document 2000 [electronic resource]. Access: [http: | // www.znanie.org/doks/memorandum.htm/](http://www.znanie.org/doks/memorandum.htm/).

11. N. Nychkalo Problems of continuing professional education in Ukraine / N. Nychkalo. – Professional education: pedagogy and psychology // Ukrainian-Polish, Polish-Ukrainian Yearbook. Ed. Levovytskoho T., I. Zyazyuna, I. Vilsh, N. Nychkalo. - Czestochowa: Vyschapedahohichna School in Czestochowa, 1999 – Part I. – P. 163-174.

12. N. Nychkalo Continuing professional education – the global trend / N. Nychkalo – Development of pedagogical and psychological sciences in Ukraine 1992-2002. Proceedings of the 10th anniversary of APS of Ukraine / Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. – Part 2 – Kharkov: "ATS", 2002. – P. 148-161., 156-159.

13. Dictionary of Modern Ukrainian language: 100,000 words / Pod Society. Ed. Dr. Philology. Science professor. VV Dubichynskoho. – H .: WA "School", 2009 – 1008 s.

14. UNESCO. Records of the General Conference. Nineteenth Session, Nairobi, 26 October to 30 November 1976. – Paris: UNESCO, 1977. – 180 p.

